

## اولویت‌بندی صنایع کشور بر اساس تفکر نظام بانکی

DOI: 10.22059/JTE.2021.326802.1008495

صادق قادری کنگاوری<sup>۱\*</sup>، محمد علی شاه حسینی<sup>۲</sup>

۱. دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری بازرگانی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران،  
sadegh.ghaderi@ut.ac.ir

۲. دانشیار دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، shahhoseini@ut.ac.ir

نوع مقاله: علمی پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۲۷

### چکیده

تصمیم‌گیری علمی برای انتخاب بخش‌های جذاب صنعت با تکیه بر پژوهش‌های طولی، می‌تواند تا حدود قابل توجهی از تصمیم‌های شهودی مدیران در صنعت بانکداری کشور بکاهد و تعاملی اثربخش بر روابط صنایع با بانک‌ها ایجاد کند از سویی با توجه به اهمیت سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی کشور و تأثیرگذاری توسعه آن بر رشد سایر شاخص‌های کلان اقتصادی از جمله افزایش اشتغال‌زایی و کاهش تورم، همواره اولویت‌بندی صنایع از جهات گوناگون مورد توجه محققان داخلی و خارجی قرار گرفته است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت پژوهشی کمی، طولی و توصیفی است. در این پژوهش داده‌های ۵ شاخص و ۱۳ زیرشاخص مرتبط با اندازه بازار، رشد بازار، ریسک، سودآوری و فروش ۴۵ صنعت سازمان بورس و اوراق بهادار تهران طی بازه زمانی چهار سال منتهی به اسفندماه ۱۳۹۸ و از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استخراج و مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سه صنعت «فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار»، «تولید فلزات گرانبهای غیرآهن» و «مواد شیمیایی متنوع»، جذاب‌ترین صنایع از دیدگاه نظام بانکی کشور به شمار می‌روند.

طبقه‌بندی JEL: G21

واژه‌های کلیدی: صنعت، بانک، اولویت‌بندی، روش AHP

## مقدمه

تعیین راهبرد بازار هدف به‌عنوان یک اقدام اساسی در راستای توسعه کسب و کار و بخش مهمی از اقدامات راهبردی بخش تخصصی بازاریابی است (سیمکین، ۲۰۰۸، شاه<sup>۱</sup> ۲۰۲۰ و دیگران) صنعت بانکداری با دیگر صنایع فعال کشور ارتباط نزدیکی دارد و انتخاب دقیق صنایع هدف با روشی کارآمد و اثربخش، از اقدامات راهبردی در این صنعت به شمار می‌رود. عملیات اصلی صنعت بانکداری کشور، دریافت سپرده و اعطای تسهیلات است، از این‌رو برای افزایش کارایی در جذب سپرده و تخصیص بهینه منابع، بانک‌ها نیازمند شناخت دقیق صنایع فعال کشور و اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس دیدگاه خود هستند.

صنعت بانکداری در کشور ایران، صنعتی بالغ و تأثیرگذار است. جایگاه متمایز این صنعت در جذب سپرده‌های خرد و کلان و تخصیص هدفمند آن با هدف تأمین مالی بیش از ۷۰ درصد اشخاص حقیقی و حقوقی، نشان‌دهنده تأثیرگذاری بالای آن بر رشد اقتصادی و افزایش تولید در کشور است، بنابراین اولویت‌بندی صنایع مختلف کشور می‌تواند در راستای افزایش درآمدهای مشاع و غیرمشاع آنها و رونق چرخه اعتباردهی به بخش واقعی اقتصاد مورد توجه قرار گیرد. تعامل اثربخش بانک‌ها و صنایع کشور می‌تواند علاوه بر بهبود وضعیت سودآوری بانک‌ها، به رشد و توسعه اقتصاد کشور نیز کمک کند. از سویی بانک‌ها برای مدیریت ریسک نقدینگی و ریسک اعتباری مشتریان، لازم است، در هر مقطع، بازارها و صنایع را به‌طور مستمر تجزیه و تحلیل کرده و با توجه به تحلیل مؤلفه‌های کلان اقتصادی در دو وضعیت کسری / مازاد منابع بازار خود را انتخاب کنند.

مفهوم اولویت‌بندی در این پژوهش، بر پایه نظریه رشد نامتعادل هریشمن<sup>۲</sup> شکل گرفته است. هریشمن، با مفروض گرفتن محدودیت‌های ارکان تولید از جمله سرمایه و نیروی انسانی بر این باور است که کشورها برای توسعه نیازمند اولویت دادن و انتخاب بخشی از اقتصاد هستند که بخش پیشتاز<sup>۳</sup> نام‌گذاری می‌کند. البته منظور از بخش پیشتاز در نظریه رشد نامتعادل هریشمن، بخشی از اقتصاد است که ارتباط پسینی و پیشینی بیشتری دارد (هریشمن و لیندبلوم<sup>۴</sup>، ۱۹۶۲). که در این مقاله اولویت‌بندی بر

- 
1. Simkin & Shah et al
  2. Albert O. Hirschman
  3. leading sectors
  4. Hirschman & Lindblom

این مبنا صورت نگرفته است و بر اساس دیدگاه متخصصان صنعت بانکی شاخص‌های جذابیت صنایع مورد توجه قرار گرفته است.

ضرورت تصمیم‌گیری علمی برای انتخاب بخش‌های جذاب صنعت با تکیه بر پژوهش‌های طولی، می‌تواند تا حدود قابل توجهی از تصمیم‌های شهودی مدیران در صنعت بانکداری کشور بکاهد و تعاملی اثربخش در روابط صنایع با بانک‌ها ایجاد کند. بنابراین هدف اصلی این پژوهش، شناسایی صنایع جذاب بر اساس دیدگاه نظام بانکی است. برای دستیابی به این هدف می‌بایست دو سؤال پژوهش را پاسخ گفت. سؤال اول اینکه، شاخص‌های اولویت‌بندی صنایع از منظر نظام بانکی چیست و وزن هر کدام از این شاخص‌ها چقدر است؟ و دوم اینکه صنایع فعال کشور چه سهمی از شاخص‌های موزن داشته و ترتیب اولویت آن‌ها از نظر نظام بانکی چگونه است؟

### مباحث نظری و پیشینه پژوهش

بخش‌بندی بازار، اگرچه هنوز بی‌عیب و نقص نیست، اما برای شرکت‌های صنعتی ارزش‌آفرین بوده و بیش از ۴۰ سال است که بخشی از ادبیات بازاریابی مدرن به شمار می‌رود. زیربنای کلیدی بخش‌بندی بازار مبتنی بر ناهمگونی مشتریان و درخواست‌های آنها است. تقسیم‌بندی بازار یک فرآیند مداوم و مستمر است که منجر به جهت‌گیری درست راهبردی و تخصیص بهینه منابع خواهد شد. با این وجود بخش‌بندی<sup>۱</sup> B2B هم از لحاظ نظری و هم عملی بدنه دانشی نحیفی دارد و با چالش‌های جدی روبرو است. شاید بتوان به دلایلی از جمله تمرکز جامعه علمی بر بخش‌بندی بازار مصرف‌نهایی و عقب ماندن بازاریابان صنعتی از مفهوم بخش‌بندی در حوزه B2B اشاره کرد (مورا کورتز و همکاران<sup>۲</sup>، ۲۰۲۱).

درک تفاوت میان صنعت و بازار می‌تواند در ارائه خدمات بانکی به صنایع مختلف مفید باشد. بازار حول محور نیاز مشتری شکل می‌گیرد، در حقیقت بازار متشکل از مشتری، خواسته، محصول یا خدمت، مبادله و فروشنده است. در این مبادله خواسته مشتریان برطرف و منافع فروشنده نیز حاصل می‌شود. اما صنعت گروهی متشکل از چندین شرکت است که یک محصول یا طبقه یا دسته‌ای محصولات مشابه را که می‌توانند جایگزین یکدیگر شوند، عرضه و تولید می‌کند (واکر و همکاران، ۱۳۹۴)،

1. Business to Business

2. Mora Cortez et al

بنابراین درک نیاز متقابل صنایع و صنعت بانکی و شناسایی نیازهای مشترک و متفاوت صنایع می‌تواند منجر به طراحی محصولات و خدمات بهتری شود، از این رو انتخاب بخش‌های جذاب صنعت و بررسی مأموریت شرکت و ارزیابی توانایی‌های آن در تأمین خواسته‌های هر بخش از مشتریان می‌تواند موجبات به‌دست آوردن ثروت شرکت‌ها را بیش از پیش فراهم آورد (پورتر<sup>۱</sup>، ۱۹۹۸).

با توجه به اهمیت سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی کشور و تأثیرگذاری توسعه آن بر رشد سایر شاخص‌های کلان اقتصادی از جمله افزایش اشتغال‌زایی و کاهش تورم، همواره اولویت‌بندی صنایع از جهات گوناگون مورد توجه محققان داخلی و خارجی قرار گرفته است. در ادامه ضمن دسته‌بندی چرایی و چگونگی اولویت‌بندی صنایع بر اساس ادبیات موجود، نمونه پژوهش‌های داخلی و خارجی نیز تشریح شده است.

#### **الف) جهت‌دهی سرمایه به سمت صنایع جذاب**

سرمایه‌گذاران همواره به دنبال راه‌حل‌های مختلفی هستند تا بتوانند بهترین تصمیم را بگیرند، اما وجود مؤلفه‌های فراوان و مبهم تصمیم‌گیری را گاه آن‌قدر پیچیده می‌کند که تصمیم‌گیرندگان، توان لازم برای تصمیم‌گیری را به‌دست نمی‌آورند (درخشان و محمودی، ۱۳۹۴)، از این رو شفافیت عملکرد و وجود اطلاعات کافی از وضعیت صنایع پیش‌نیاز مهمی برای سرمایه‌گذاری منطقی به شمار می‌رود.

در یک پژوهشی میدانی (چیموا و دیگران<sup>۲</sup>، ۲۰۲۱)، ترجیحات سرمایه‌گذاران خارجی، سرمایه‌گذاران نهادهای داخلی و سرمایه‌گذاران خرد در صنایع مختلف کشور هندوستان مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج بررسی داده‌های سه ماهه بازار سهام این کشور، نشان می‌دهد سرمایه‌گذاران خارجی در صنایع خدماتی و شرکت‌های بزرگ، نهادهای داخلی در صنایع کاغذ و سرمایه‌گذاران خرد نیز در صنایع شیمیایی و منسوجات تمایل بیشتری برای سرمایه‌گذاری داشته‌اند. پهلوانی (۱۳۸۸)، در پژوهش خود با تمرکز بر اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری در صنایع مختلف از نگاه بانک صنعت و معدن به این مقوله پرداخته است. این پژوهش با تعریف سه معیار اصلی بازدهی صنعت، انطباق با استراتژی بانک و سابقه صنعت و تعریف ۲۳ زیر شاخص با روش تصمیم‌گیری گروهی TOPSIS سلسله مراتبی در محیط فازی، به اولویت‌بندی ۲۳ صنعت فعال کشور پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، صنایع پالایشگاه و پتروشیمی،

1. Porter

2. Chhimwa et al.

فلزات اساسی، کانی غیرفلزی از جمله صنعت سیمان به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. هوشمند و خدادوست (۱۳۸۷) نیز با بررسی شاخص‌های مختلف صنایع فعال در بورس اوراق و بهاردار تهران به تعیین جذابیت این صنایع پرداخته‌اند. به این منظور از روش تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی بهره گرفته شده است و نتایج طی بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ نشان داده که صنعت واسطه‌گری مالی از بالاترین جذابیت برخوردار بوده است.

### ب) دستیابی به مزیت‌های نسبی رقابتی کشور، مناطق خاص صنعتی، شهری یا روستایی

مزیت رقابتی بر پایه دستیابی به ارزشی بالاتر از میانگین تعریف می‌شود. اساس مزیت رقابتی بر منابع ملموس یا ناملموس منحصر به فرد است که یک کشور، منطقه یا شرکت دارد و می‌تواند از آن بهره‌برداری کند و آن را حفظ نماید. برای محاسبه مزیت نسبی روش‌های مختلفی وجود دارد که از جمله روش‌های قابل اعتماد و قابل اتکا در این خصوص، روش عملکردی است که بر اساس آمار صادرات یک کشور محاسبه خواهد شد. انطباق پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل مناطق مختلف شهری و روستایی با وضعیت و نحوه کارکرد صنایع از دیگر روش‌های شناسایی مزیت‌های رقابتی نسبی و مطلق به شمار می‌رود. سودآوری بالاتر از میانگین شاخص مهمی برای شناسایی مزیت رقابتی به شمار می‌رود (عظیم و همکاران<sup>۱</sup>، ۲۰۲۱).

باربیری و ماروزی<sup>۲</sup> (۲۰۱۸)، با تعیین شاخص‌های مختلف اقتصادی و غیراقتصادی، صنایع راهبردی و محوری کشور چین را اولویت‌بندی کرده‌اند. این کار در راستای جهت‌دهی به افکار برنامه‌ریزان راهبردی دولت کشور چین و تقویت برنامه‌های توسعه‌ای آن کشور انجام شده است. در پژوهشی مشابه در اسپانیا (دیاز و همکاران<sup>۳</sup>، ۲۰۰۶) نیز با استفاده از متغیرهای مختلفی، بخش‌های مختلف اقتصادی این کشور از روش خوشه‌بندی فازی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و پس از رتبه‌بندی، بخش‌های کلیدی شناسایی شده است. نوری و همکاران (۱۳۸۹)، صنایع کوچک و کارگاهی مناطق روستایی شهرستان اردستان با روش دلفی را مورد بررسی قرار داده است. محدودیت‌های منابع طبیعی و سرمایه در این بخش روستایی موجب شده است تا محققان صنایع موجود را با توجه به ۲۰ شاخص مختلف و بر اساس نظر سه دسته از

1. Azeem et al  
2. Barbieri et al.  
3. Díaz et al

اعضای گروه دلفی (جمعاً ۲۰ نفر) اولویت‌بندی کنند. در این میان صنعت مرتبط به فعالیت کشاورزی و فرآورده‌های دامی در اولویت نخست سرمایه‌گذاری و توسعه قرار گرفته است. صناعی و معلم (۱۳۸۱) نیز در تحقیقی مشابه، صنایع استان اصفهان را بر مبنای مزیت‌های نسبی و رقابتی با تلفیق روش‌های تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی اولویت‌بندی کرده‌اند، که تولید مواد و محصولات شیمیایی در گروه برترین صنایع مزیت دار استان جای گرفته است. رئیس دانا و همکاران (۱۳۸۲) نیز صنایع کشور را بر اساس شاخص‌های مهم اقتصادی از جمله ظرفیت صادرات و واردات مورد بررسی قرار داده و اولویت‌بندی کرده‌اند.

### ج) اولویت‌بندی صنایع از دیدگاه نهاد، سازمان، شرکت یا یک تفکر خاص

افراد، سازمان‌ها و بعضاً کشورها، دیدگاه منحصربه‌فردی به شاخص‌های اولویت‌بندی دارند. در سطوح کلان توجه به اشتغال، سهم از GDP و میزان ارزآوری صنعت حائز اهمیت است و در سطوح میانی شاخص‌های دیگری مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین در این پژوهش نیز شاخص‌های مورد نظر نظام بانکی مورد تأکید و توجه قرار گرفته است.

تفضلی (۱۳۸۸)، بر اساس دیدگاه تعاونی‌ها به اولویت‌بندی صنایع پرداخته است. به این منظور متغیرهای کلان اقتصادی مانند سرانه اشتغال، سرمایه‌گذاری، تولید و صادرات در بخش تعاونی‌ها با استفاده از روش‌های آماری تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته و صنعت تولید مواد غذایی و آشامیدنی رتبه اول را به خود اختصاص داده است. صادقی شاهدانی و موسوی برودی (۱۳۹۵) نیز بر اساس دیدگاه اقتصادی مقاومتی و با بهره‌گیری از روش تحلیل سلسله مراتبی صنایع کشور را اولویت‌بندی کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فعالیت‌های تولید ابزارهای اپتیکی و تجهیزات عکاسی و تولید تجهیزات پزشکی و جراحی و رشته فعالیت تجهیزات کنترل عملیات صنعتی در رتبه‌های اول تا سوم قرار می‌گیرد. در پژوهشی دیگر آذر و نجفی (۱۳۸۴) نیز، بر اساس دیدگاه بانک سپه، استان‌ها و مناطق تهران را براساس شش شاخص بانکی از جمله سپرده‌های مؤثر، سایر سپرده‌ها، تسهیلات اعطایی، خدمات بانکی، مطالبات معوق و سود (زیان) واقعی با وزن‌های یکسان رتبه‌بندی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، استان فارس و کهگیلویه و بویراحمد رتبه نخست را به خود اختصاص داده‌اند. حسینی کشکوئیه و همکاران (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی مشابه، صنایع فعال کشور را بر اساس تفکر نظام بانکی مورد بررسی قرار داده و اولویت‌بندی کرده‌اند. روش انجام پژوهش تحلیل عاملی بوده و صنایع بر اساس

طبقه‌بندی کد ISIC سه رقمی انتخاب شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که طی ۸ سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲ صنایع جذاب به ترتیب تولید مواد شیمیایی اساسی، تولید محصولات اولیه آهن و فولاد و تولید فرآورده‌های نفتی تصفیه شده بوده است. همان‌گونه که در پژوهش‌های پیشین قابل مشاهده است، معیارهای مختلفی با اهداف متفاوتی در خصوص جذابیت صنایع مطرح شده که بخشی از آنها در جدول زیر قابل مشاهده است:

جدول ۱. تعیین شاخص‌های تعیین جذابیت صنعت

شاخص	هدف پژوهش	محقق/محققان
سرمایه بازار، گردش مالی بازار، سرمایه‌گذاری خارجی بازار	بررسی وضعیت بازار سرمایه در اقتصادهای در حال تحول	کلاسنس و همکاران، ۲۰۰۵
میزان تقاضا، محصولات جایگزین، مزیت نسبی، مواد اولیه، فروش، قیمت، راهبرد، حمایت دولت، سهم سرمایه‌گذاری‌ها، توسعه، میانگین P/E، ارزش فعلی، حجم مبادلات	اولویت‌بندی صنایع و شرکت‌های فعال در آن برای ورود به سرمایه‌گذاری	البدوی و همکاران، ۲۰۰۶
اندازه بازار، رشد بازار، سودآوری، قابلیت بخشی، ریسک سرمایه‌گذاری، ارتباطات بخشی، ارزش صنعت	ارزیابی جذابیت صنعت از منظر نظام بانکی	حسینی کشکوئیه (۱۳۹۵)
شاخص‌های مربوط عملکرد کارگاه، سرانه اشتغال، مواد اولیه، صادرات	ارزیابی مزیت رقابتی صنایع استان خراسان	سلیمی فر و شیرزور (۱۳۸۷)
بازدهی صنعت، انطباق با استراتژی بانک، سابقه صنعت	اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری در صنایع مختلف از نگاه بانک صنعت و معدن	پهلوانی (۱۳۸۸)
تسهیلات‌ها، سپرده‌های مؤثر، های‌سپرده و معوق مطالبات بانکی، خدمات اعطایی، واقعی (زبان) سود	اولویت‌بندی مناطق تهران و استان‌ها بر اساس نگاه بانک سپه	(آذر و نجفی، ۱۳۸۴)
تعداد سهام معامله شده، سود سهام، مقدار سهام، درصد تغییر ارزش بازاری سهام، درجه نقدشوندگی، قیمت آخر هر مقطع، درصد تغییر قیمت، درصد سود به قیمت، درصد افزایش سرمایه و بازده کل	اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری در بورس و اوراق بهادار تهران	(هوشمند و خدادوست، ۱۳۸۷)

منبع: یافته‌های پژوهش

1. Claessens et al
2. Albadvi et al

در این پژوهش بر اساس روش کیفی گروه کانونی، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مختلف ارزیابی صنایع از دیدگاه متخصصان صنعت بانکی مورد بررسی قرار گرفته است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد. بیان دو وجه تمایز این پژوهش با پژوهش‌های مشابه پیشین از جمله پژوهش حسینی کشکوئی و همکاران ضروری به نظر می‌رسد. نخست، نوع نگاه این پژوهش فقط متمرکز بر اولویت‌بندی جذابیت صنایع فعال کشور بوده است و اساساً از منظر بخش‌بندی بازار به موضوع نگاه نشده است، چرا که نگارندگان معتقدند بخش‌بندی بازار صنعت بانکی بسیار فراتر از اولویت‌بندی صنایع کشور است و بانکداری خرد و اختصاصی به‌عنوان دو مدل بانکداری در این حالت نادیده گرفته خواهد شد. دوم اینکه، در پژوهش‌هایی که از نظر ماهیت طولی هستند، زمان انجام پژوهش عامل مهمی برای ایجاد تمایز به شمار می‌رود. از آنجا که داده‌های این پژوهش طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ جمع‌آوری و تحلیل شده است، تازگی و روزآمد بودن آن می‌تواند برای تصمیم‌گیرندگان صنعت بانکی مورد بهره‌برداری و استفاده قرار گیرد. از سایر وجوه تمایز نیز می‌توان به مبنای انتخاب صنایع، معیارها و زیرمعیارها و روش‌شناسی پژوهش اشاره کرد که در نهایت منجر به دستیابی به نتایج جدیدی شده است.

### روش پژوهش

پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر پژوهشی کمی، طولی و توصیفی به شمار می‌رود. از این جهت کاربردی است که یافته‌های تحقیق می‌تواند در جهت‌دهی علمی به تصمیمات مدیران نظام بانکی کشور برای تعامل با صنایع فعال کشور مفید باشد و از این رو کمی است که ماهیت داده‌ها و شیوه تحلیل کمی است و از آنجا که طی یک بازه زمانی چهارساله (۹۴ تا ۹۸) داده‌ها جمع‌آوری و تحلیل شده است، طولی به شمار رفته و توصیفی از وضعیت صنایع کشور و جذابیت آنها به‌دست می‌دهد. بنابراین با توجه به هدف پژوهش، جامعه آماری صنایع فعال با رویکرد تقسیم‌بندی سازمان بورس و اوراق بهادار است. برخی از صنایع، مانند صنعت بانکداری و صنایع مرتبط و همچنین صنایعی که بخش زیادی از اطلاعات مالی آنها طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ ناقص بوده است، از فرآیند رتبه‌بندی کنار گذاشته‌اند. با توجه به سؤالات مطرح شده در بخش مقدمه، روش تحقیق‌های متفاوتی تعریف و اجرا شده و در ادامه به تشریح آن‌ها پرداخته شده است.



### الف) شناسایی شاخص‌های سنجش جذابیت صنعت

در زمینه شناسایی معیارهای جذابیت صنعت از دیدگاه نظام بانکی با استفاده از ادبیات موضوع، معیارهای مختلف جذابیت صنعت شناسایی و سپس با استفاده از روش گروه کانونی<sup>۱</sup> در جمع خبرگان بانکی مورد تحلیل و پالایش قرار گرفته است. گروه کانونی از جمله روش‌های گردآوری داده در هر دو روش کمی و کیفی به شمار می‌رود. با این حال، این روش یک نوع روش تحقیق مستقل نیست، بلکه تنها می‌تواند نوعی روش تحقیق مکملی باشد. روش گروه کانونی به نوعی به بحث گروهی<sup>۲</sup> اطلاق می‌شود که در صدد کاوش دسته‌ای از جریان‌های معین است، اما با بحث گروهی - که در آن نظم و موضوع مشخص و از پیش تعیین شده‌ای وجود ندارد - متفاوت می‌باشد. در اینجا به جای پرسیدن سؤال‌های مشخص از تک‌تک افراد مورد مصاحبه، مشارکت‌کننده‌ها تشویق می‌شوند با یکدیگر صحبت کرده، به تبادل نظر پرداخته، تجربه‌های یکدیگر را تفسیر کرده و نقطه نظرهای خود را بیان کنند، بنابراین در روش گروه کانونی نیز مانند همه‌ی روش‌های تحقیق کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند، کیفی و معیار محور استفاده می‌شود (محمدپور، ۱۳۹۲). بر همین اساس با دعوت از خبرگان صنعت بانکی شامل مدیر عامل، معاونان اعتبارات، مدیریت شعب و فناوری اطلاعات، رؤسای ادارات کل بازاریابی، تحقیقات و برنامه‌ریزی، سازمان و روش‌ها، اعتبارات، فناوری اطلاعات، خدمات نوین بانکی و تعدادی از کارشناسان خبره حوزه بازاریابی و اعتبارات در مجموع ۱۴ نفر به مدت یک ساعت در مورد شاخص‌های گردآوری شده و زیرشاخص‌ها بحث و تبادل نظر انجام شده که در نهایت ۵ معیار و زیرمعیار برای اولویت‌بندی صنایع مورد تأیید قرار گرفته است.

برای اجرای گروه کانونی از طرح عملی پنج مرحله‌ای دیک<sup>۳</sup> استفاده شده است. بر اساس مراحل دیک، ابتدا مرحله بررسی و آماده‌سازی با تعریف سؤالات و انتخاب هدفمند مشارکت‌کنندگان انجام شده و سپس مراحل بعدی شامل معرفی اهداف پژوهش و اهمیت موضوع و ارائه اطلاعات لازم و اطلاعات کلیدی شامل سؤالات عمومی، ترتیب پاسخگویی، خلاصه‌سازی اطلاعات و ارائه نقطه نظرهای کلیدی و سؤالات اصلی پژوهش و مرحله سپس انجام مرحله آخر و خلاصه‌سازی مطالب و ارائه مجدد به مشارکت‌کنندگان و دریافت بازخورد نهایی و در پایان جمع‌بندی، تفسیر و استخراج داده‌ها و استنتاج نهایی گزارش انجام گرفته است (محمدپور، ۱۳۹۲).

- 
1. Focus Group
  2. Group Discussion
  3. Dick

پس از تحلیل کیفی یافته‌های گروه کانونی، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های نهایی به شرح جدول ۲ تعیین شده است.

جدول ۲. تعیین شاخص‌ها و زیرشاخص‌های اولویت‌بندی صنایع کشور

ردیف	شاخص اصلی	زیر شاخص
۱	اندازه بازار	• بر اساس Market Cap و ارزش بازار
۲	سودآوری	• بازده دارایی‌ها • بازده حقوق صاحبان سهام • حاشیه سود خالص • نسبت EBIT به دارایی‌ها
۳	رشد بازار	• میزان ارزش افزوده صنعت (مابه التفاوت ارزش ستانده به مصارف واسطه فعالیت‌های صنعتی) • تعداد کارگاه‌ها • تعداد شاغلان
۴	ریسک سرمایه‌گذاری	• بدهی به حقوق صاحبان سهام • نسبت بدهی • نسبت جاری • پوشش هزینه بهره
۵	فروش	• میزان جمع فروش تمامی شرکت‌های فعال صنعت

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از تعیین شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها انتخاب پایگاه داده معتبر برای دستیابی به اطلاعات صنعت مورد بررسی قرار گرفته است. برای دستیابی به شاخص اندازه بازار، سودآوری، ریسک سرمایه‌گذاری و فروش، اطلاعات سازمان بورس و اوراق بهادار<sup>۱</sup> منظور شده و برای شاخص دریافت اطلاعات رشد بازار از اطلاعات بانک مرکزی و وزارت صنعت بهره گرفته شده است.

#### ب) روش اولویت‌بندی صنایع بر اساس شاخص‌های تعیین شده

به منظور ساده‌سازی تصمیم‌گیری در مسائل پیچیده، روش AHP<sup>۲</sup> با تجزیه کردن مسائل دشوار به سلسله‌مراتبی ساده از شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها، قابلیت سنجش آن‌ها را بالا برده و به راحتی موجبات تحلیل مقایسه‌ای میان آن‌ها را فراهم می‌آورد (گویال و

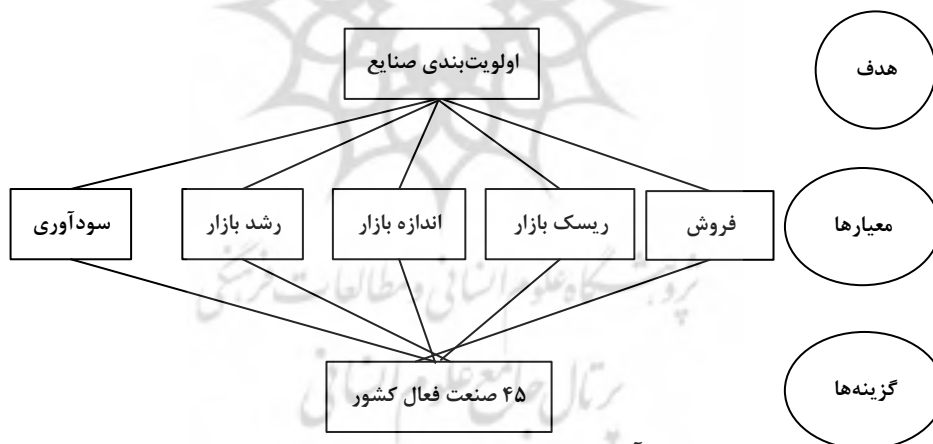
1. <https://www.bourseview.com/>

2. Analysis Hierarchy process

همکاران<sup>۱</sup>، (۲۰۱۵). این روش در اوایل دهه ۱۹۷۰ و به منظور تخصیص منابع محدود و برنامه‌ریزی اقتضائی در ارتش توسعه یافته است. این روش ساختارمند ریاضی، توسط ساعتی<sup>۲</sup> و در سال ۱۹۷۷ معرفی و به‌عنوان راه حلی برای مشکلات تصمیم‌گیری چندمتغیره پیچیده استفاده می‌شود. این روش از قواعد سلسله مراتبی برای تجزیه مسئله پیچیده بدون ساختار پیروی می‌کند که آنها را به مؤلفه‌ها، زیر مؤلفه‌ها و .. تبدیل می‌کند (میشرا و سین<sup>۳</sup>، ۲۰۱۵).

به‌صورت کلی، چهار مرحله برای انجام پژوهش بر اساس روش تحلیل سلسله مراتبی وجود دارد:

۱. ایجاد سلسله مراتب تصمیم‌گیری برای معیارهای مساله تصمیم
  ۲. انجام مقایسات زوجی برای معیارهای شناسایی شده
  ۳. محاسبه اولویت‌های نسبی هر کدام از معیارها
  ۴. انجام عملیات رتبه‌بندی (فرهان و همکاران<sup>۴</sup>، ۲۰۱۶)
- در شکل زیر ساختار کلی سلسله مراتب حل مساله و تصمیم‌گیری روش AHP نشان داده شده است.



شکل ۱. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی اولویت‌بندی صنایع

1. Goyal et al.
2. Saaty
3. Mishra & Singh
4. Farhan et al

به‌منظور تعیین وزن هر کدام از شاخص‌ها از پرسشنامه مقایسه زوجی بهره گرفته شده که بخشی از این پرسشنامه در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۳. بخشی از پرسشنامه مقایسه زوجی شاخص‌ها

بُعد A										بُعد B									
اندازه بازار	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	سودآوری	
اندازه بازار	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	ریسک
سودآوری	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	رشد بازار
سودآوری	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	ریسک
رشد بازار	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	ریسک

منبع: ساعتی، ۲۰۰۸

در جدول فوق ارزش شاخص بُعد A به بُعد B بر اساس معیارهای تعریف شده در نظر گرفته شده است.

جدول ۴. مقیاس ۹ کمیته ساعتی برای مقایسه زوجی

ارزش ترجیحی	وضعیت مقایسه i نسبت به j	توضیح
۱	اهمیت برابر	گزینه یا شاخص i نسبت به j اهمیت برابر دارند و یا برتری خاصی نسبت به هم ندارند.
۳	نسبتاً مهم‌تر	گزینه یا شاخص i نسبت به j کمی مهم‌تر است.
۵	مهم‌تر	گزینه یا شاخص i نسبت به j مهم‌تر است.
۷	خیلی مهم‌تر	گزینه یا شاخص i دارای برتری خیلی بیشتری از j است.
۹	کاملاً مهم	گزینه یا شاخص i مطلقاً از j مهم‌تر و قابل مقایسه با j نیست.
۲ و ۴ و ۶ و ۸		ارزش‌های میانی بین ارزش‌های ترجیحی را نشان می‌دهد مثلاً ۸، بیانگر اهمیتی زیادتر از ۷ و پایین‌تر از ۹ برای I است.

منبع: ساعتی، ۲۰۰۸

برای درک بهتر موضوع، پرسشنامه مقایسه زوجی به‌صورت حضوری و با بهره‌گیری از نظر ۱۷ متخصص صنعت بانکی (در سطح رئیس ادارات، معاونان مدیرعامل و اعضای هیات عامل و هیات مدیره بانک)، وزن هر کدام از شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها تعیین شده است. برای محاسبه ضریب اهمیت شاخص‌ها، چهار روش کلی حداقل مربعات، بردارهای

ویژه، حداقل مربعات لگاریتمی و روش‌های تقریبی وجود دارد (قدسی پور، ۱۳۸۹). در این پژوهش، از روش تقریبی و محاسبه میانگین هندسی استفاده شده است. این روش از دقت بالایی برخوردار است.

جدول ۵. وزن موزن شده هر کدام از شاخص‌ها بر اساس روش مقایسه زوجی

شاخص	اندازه بازار	سودآوری	رشد بازار	ریسک سرمایه‌گذاری	فروش
وزن موزون	۰,۱۳۷	۰,۲۸۷	۰,۱۴۲	۰,۱۷۴	۰,۲۶۱

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد از منظر خبرگان صنعت بانکی سودآور بودن صنعت از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است، سودآوری بالا هم در بخش فعالیت‌های سپرده‌ای و هم توسعه‌ای می‌تواند جذابیت بالایی برای بانک ایجاد کند. از سویی احتمال نکول مطالبات احتمالی را نیز کاهش می‌دهد. پس از سودآوری، فروش صنعت، رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. از آنجا که فعالیت اصلی بانک دریافت سپرده و اعطای تسهیلات است، بدیهی است فروش صنعت می‌تواند نقش مهمی در چرخه جذب منابع و اعطای تسهیلات داشته باشد. پس از دو شاخص فوق، ریسک، رشد و اندازه بازار در اولویت‌های بعدی قرار گرفته است.

بر همین اساس، زیر شاخص‌های مختلف نیز وزن دهی شده و نتایج آن در ماتریس نهایی تصمیم اعمال شده است. به‌منظور انجام عملیات رتبه‌بندی صنایع، اطلاعات سازمان بورس و اوراق بهادار، بانک مرکزی و وزارت صمت اطلاعات در چهار سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ (بر اساس دسته‌بندی سازمان بورس و اوراق و بهادار تهران) استخراج شده است. صنعت بانکی و سایر صنایع مرتبط از جمله بیمه، لیزینگ و ... که شیوه گزارش‌دهی متفاوتی در صورت‌های مالی خود دارند، از فرآیند اولویت‌بندی کنار گذاشته شده و در نهایت ۴۵ صنعت برای تحلیل نهایی انتخاب شده‌اند. به‌منظور انجام رتبه‌بندی میزان عددی یا درصدی هر کدام از ۵ شاخص و ۱۳ زیرشاخص برای ۴۵ صنعت طی چهار سال، استخراج و در فایل اکسل طراحی شده بارگذاری شده است. به‌منظور به‌دست آوردن رتبه نهایی هرکدام از صنایع مورد بررسی بر اساس ضریب اهمیت شاخص‌ها از معادله زیر استفاده شده است:

$$\sum_{k=1}^n \sum_{i=1}^m W_k W_i$$

شیوه محاسبه وزن نهایی صنایع

توضیح معادله: در این معادله،  $W_k$  = ضریب اهمیت شاخص  $K$  و  $W_i$  = ضریب اهمیت شاخص  $i$  می‌باشد.

از آنجا که انجام مقایسات زوجی بر اساس دیدگاه متخصصان صورت پذیرفته و همین امر مبنایی برای وزن دهی به شاخص‌ها و تأثیرگذار بر فرآیند اولویت‌بندی خواهد شد، از این‌رو سنجش هماهنگی پاسخ‌ها در این بخش حائز اهمیت است. به‌منظور سنجش هماهنگی و ناهماهنگی قضاوت‌ها، ساعتی، موضوع نرخ سازگاری را مطرح کرده است. منظور از هماهنگی و سازگاری پاسخ‌ها این است که اگر  $B_i$  از  $B_j$  مهم‌تر و  $B_j$  از  $B_k$  مهم‌تر باشد، بنابراین انتظار می‌رود که  $B_i$  از  $B_k$  به‌مراتب مهم‌تر باشد، اما برخلاف رویه منطقی مطرح‌شده، در بعضی موارد، احتمال ناهماهنگی و ناسازگاری در پاسخ‌ها وجود دارد، بنابراین سنجش‌ای که بتواند این سازگاری یا ناسازگاری احتمالی را نشان دهد، موردنیاز است (قدسی‌پور، ۱۳۸۹).

ساعتی و ورگاس<sup>۱</sup> (۲۰۱۲)، محاسبه نرخ سازگاری پاسخ‌ها را در قالب فرمول زیر پیشنهاد داده‌اند. در این معادله،  $CR^2$  نرخ سازگاری را نشان می‌دهد و  $RI^2$  نیز بیانگر شاخص تصادفی بودن می‌باشد.

$$CR = \frac{CI}{RI} \quad \text{شیوه محاسبه نرخ سازگاری}$$

بنابر معادله مطرح شده، نرخ سازگاری از تقسیم شاخص سازگاری بر شاخص تصادفی به‌دست می‌آید. اگر نرخ سازگاری  $0/1$  یا کمتر باشد، مقایسه‌ها سازگار است. در معادله فوق،  $CI^4$  شاخص سازگاری ماتریس مقایسات زوجی در خصوص شاخص‌ها را نشان می‌دهد. برای به‌دست آوردن  $CI$  از معادله زیر استفاده شده است.

$$CI = (\lambda_{max} - N) / (N - 1) \quad \text{شیوه محاسبه شاخص سازگاری}$$

در این معادله،  $N$  نشان‌دهنده تعداد شاخص‌ها می‌باشد. در این پژوهش تعداد شاخص‌ها برابر با عدد پنج است. برای محاسبه  $\lambda_{max}$  (بیشترین مقدار ویژه)، می‌توان از فرمول زیر به روش میانگین هندسی استفاده کرد. در این روش به‌جای  $\lambda_{max}$  از میانگین هندسی  $L$  استفاده شده است.

$$L = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left( \frac{AW_i}{W_i} \right) \quad \text{شیوه محاسبه مقدار ویژه}$$

1. Vargas
2. consistency ratio
3. random index
4. consistency index

برای محاسبه  $AW_i$  (بردار مجموع وزنی)، ماتریس مقایسات زوجی در ماتریس وزنی آن‌ها ضرب شده و سپس بردار مجموع وزنی به دست آمده بر ماتریس وزنی تقسیم می‌شود تا برداری سازگاری به دست آید. با تقسیم مجموع اعداد به دست آمده در بردار سازگاری بر تعداد شاخص‌ها، می‌توان مقدار ویژه را به دست آورد (ساعتی و ورگاس، ۲۰۱۲).

با توجه به محاسبه معادلات فوق و بر اساس فرمول زیر، شاخص CI به دست آمد و بر اساس جدول زیر RI نیز محاسبه شده است که با تقسیم این دو، عدد ۰,۶۶ حاصل می‌شود و از آنجا که این عدد کمتر از ۰,۱ است، می‌توان پاسخ‌ها را هماهنگ و سازگار با هم دانست.

جدول ۶. متوسط شاخص سازگاری تصادفی

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	N
۱,۴۹	۱,۴۵	۱,۴۰	۱,۳۵	۱,۲۵	۱,۱۱	۰,۸۹	۰,۵۲	۰	۰	IR

منبع: ساعتی و ورگاس، ۲۰۱۲

### یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش به دو بخش قابل تفکیک است. بخش اول، شناسایی معیارهای جذابیت صنایع از منظر خبرگان صنعت بانکی است. بی‌شک دارا بودن امتیاز بالا در هر کدام از شاخص‌ها می‌تواند به عنوان نقطه‌ای مثبت تلقی شود. البته لازم به ذکر است، جهت‌گیری اعتبارات بانکی کشور بر مبنای اولویت‌های کلان دولت، برنامه‌های توسعه و چشم‌انداز کشور قابل بازتعریف است، لذا در این پژوهش اولویت‌بندی ورود بانک به صنایع تنها با توجه به شاخص‌های تعریف شده صورت پذیرفته و بدون توجه به اولویت‌های راهبردی کشور نگاشته شده است. بانک‌ها علاوه بر تعهدات خود به سپرده‌گذاران و سهامداران، موظف به حمایت از برنامه‌های دولت به عنوان یکی از ذی‌نفعان کلیدی هستند. البته این موضوع برای بانک‌های دولتی و بانک‌های اصل ۴۴ قانون اساسی حائز اهمیت بیشتری است.

دستاورد دوم یافته‌ها مرتبط با صنایع است. مهم‌ترین شاخص‌ها طی چهار سال اخیر، استخراج و تحلیل شده است. تحلیل این شاخص‌ها علاوه بر کاربردی در نظام بانکی، می‌تواند از دیدگاه سایر سرمایه‌گذاران نیز مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

با توجه به حجیم بودن اطلاعات، در ادامه تنها دو شاخص سودآوری و ریسک صنایع طی چهار سال اخیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همان‌گونه که در جدول ۷ قابل مشاهده است، بیشترین بازده دارایی‌های (ROA) مربوط به صنایع مواد شیمیایی متنوع، محصولات پاک‌کننده و نرم‌افزار و خدمات است. در این سه صنعت بازده دارایی‌ها بالاتر از ۲۵ درصد بوده است، که عددی قابل توجه به شمار می‌رود. وضعیت صنایع کشور به‌ویژه زیرشاخص بازده حقوق صاحبان سهم (ROE) به مراتب بهتر است و درصدهایی بالایی طی چهار سال منتهی به سال ۱۳۹۸ به ثبت رسیده است. در این زیرشاخص صنعت، وسایل اندازه‌گیری غیرکنترل صنعتی میانگین ۹۰ درصد را ثبت کرده و صنایع تولید کود و ترکیبات نیتروژن و مواد شیمیایی متنوع در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این شاخص از نظر سهامداران می‌تواند حائز اهمیت بالایی باشد. زیرشاخص بعدی در بخش سودآوری، حاشیه سود خالص است که بیشترین مقدار به ترتیب به صنایع تجهیزات مخابراتی، فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار و کانی‌های فلزی اختصاص دارد. آخرین زیرشاخص در این بخش نسبت EBIT به دارایی‌ها است. صنعت مواد شیمیایی متنوع با میانگین چهار سال منتهی به ۱۳۹۸، ۴۰ درصدی در صدر قرار دارد و پس از آن محصولات پاک‌کننده با ۳۵ درصد و وسایل اندازه‌گیری غیر از کنترل صنعتی با ۳۱ درصد در جایگاه دوم و سوم قرار دارند. در مجموع با توجه به وزن هر کدام از زیرشاخص‌ها و میانگین هر اعداد به‌دست آمده برای آنها، شاخص سودآوری صنایع به‌دست آمده است. صنعت تجهیزات مخابرات با اختلاف بسیار زیاد رتبه اول و صنایع وسایل اندازه‌گیری غیر از کنترل صنعتی و مواد شیمیایی متنوع در رتبه‌های بعدی قرار دارند. جزئیات این محاسبات در جدول ۷ قابل مشاهده است.



جدول ۷. نحوه محاسبه امتیاز نهایی شاخص سودآوری برای برخی از صنایع

ردیف	نام صنایع	بازده دارایی ها				بازده حقوق صاحبان سهام				نسبت EBIT به دارایی ها				امتیاز نهایی		
		سال ۹۵	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸	سال ۹۵	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸	سال ۹۵	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸			
۱	تولید کود و ترکیبات نیتروژن	۰.۱۱	۰.۰۲	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۲۲	۰.۰۶	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۲۴	۰.۲۴	۲۹.۵	۶.۶	۹.۴
۲	مدار نیمه رسانا متنوع	۰.۲۲	۰.۱۰	۰.۳۵	۰.۲۹	۰.۲۶	۰.۱۷	۰.۳۶	۰.۲۱	۰.۲۰	۰.۲۷	۰.۲۵	۰.۳۵	۴.۰۶	۹.۰	۱۰.۶
۳	بازل سنگ	۰.۱۶	۰.۰۲	۰.۳۵	۰.۲۲	۰.۲۲	۰.۰۶	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۱۹	۰.۱۷	۰.۲۶	۰.۲۶	۲۲.۰	۵.۱	۵.۹
۴	کشی های فلزی	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۳۰	۰.۲۴	۰.۲۷	۰.۱۶	۰.۳۴	۰.۲۵	۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۲۹	۰.۲۷	۲۷.۰	۶.۰	۸.۳
۵	تولید فولاد گریدهای غیرمعمول	۰.۱۴	۰.۰۹	۰.۳۲	۰.۲۸	۰.۲۲	۰.۱۴	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۲۷.۲	۶.۲	۷.۳
۶	محصولات گندمی	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۳۲	۰.۲۷	۰.۲۲	۰.۱۴	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۱۸.۶	۴.۱	۵.۸
۷	لغن و فولاد	۰.۰۵	۰.۰۸	۰.۳۰	۰.۲۱	۰.۲۵	۰.۰۶	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۱۹	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۲۲.۰	۴.۳	۵.۵
۸	چوب	۰.۲۴	۰.۱۸	۰.۳۰	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۱۶	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۱۷.۰	۲.۸	۱۱.۳
۹	وسایل خانگی	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۳۰	۰.۲۰	۰.۲۲	۰.۱۳	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۸.۵	۱.۹	۱.۹
۱۰	غذایی	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۳۰	۰.۲۰	۰.۲۲	۰.۱۳	۰.۳۳	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۴	۱۲.۴	۳.۳	۲۹.۳

منبع: یافته‌های پژوهش

رتال جامع علوم انسانی

در شاخص ریسک سرمایه‌گذاری نیز چهار زیرشاخص طی چهار سال منتهی به ۱۳۹۸ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در زیرشاخص بدهی به حقوق صاحبان سهام که به صورت معکوس در محاسبات در نظر گرفته شده است، صنایع فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار، حمل و نقل از طریق خطوط راه آهن و مواد شیمیایی متنوع از رتبه اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. در مورد زیرشاخص نسبت بدهی نیز که به صورت معکوس محاسبه شده است، فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار، حمل و نقل بار زمینی و حمل و نقل از طریق خطوط ریلی به ترتیب بالاترین امتیاز را دارا بوده‌اند. صنایع تجهیزات مخابراتی، چوب و مواد شیمیایی متنوع سه صنعت برتر در زیرشاخص نسبت جاری و صنایع فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار، هتل و رستوران و تولید فلزات گرانبهای غیرآهن سه صنعت برتر در زیرشاخص پوشش هزینه بهره بوده‌اند. در مجموع در شاخص ریسک میانگین امتیازها با احتساب وزن هر کدام از زیرشاخص‌ها، صنعت فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار رتبه نخست و کم ریسک‌ترین صنعت شناسایی شده است و سپس هتل و رستوران و تولید فلزات گرانبهای غیرآهن رتبه دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند. اطلاعات برخی صنایع به صورت نمونه در شاخص ریسک در جدول ۸ قابل مشاهده است.



در جدول زیر رتبه صنایع برتر در مابقی شاخص‌ها طی چهار سال منتهی به ۱۳۹۸ نشان داده شده است:

جدول ۹. رتبه‌های برتر در شاخص‌های اولویت‌بندی

شاخص	صنایع	رتبه نخست	رتبه دوم	رتبه سوم
اندازه بازار	مواد شیمیایی متنوع	آهن و فولاد	کانی‌های فلزی	
رشد بازار	محصولات کانی غیرفلزی	حفاری	مخابرات	
فروش / درآمد	فراآورده‌های نفتی	مواد شیمیایی متنوع	آهن و فولاد	

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به اطلاعات به‌دست آمده از شاخص‌ها و بر اساس معادله شیوه محاسبه وزن نهایی صنایع که در پیش‌تر تشریح شده، امتیاز نهایی هر کدام از صنایع به‌دست آمده است. در مجموع صنعت «فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار»، «تولید فلزات گرانبه‌های غیرآهن» و «مواد شیمیایی متنوع» به‌عنوان سه صنعت برتر کشور برای ورود بانک‌ها انتخاب شده است. سایر صنایع به ترتیب اولویت در جدول ۱۰ قابل مشاهده است.

از آنجا که جامعه آماری پژوهش صنایع فعال در بورس اوراق و بهادار بوده است، در جدول زیر شرکت‌های مطرح در سه صنعت فوق قابل مشاهده است.

جدول ۱۰. اسامی مهمترین شرکت‌های فعال بورسی در هر صنعت

ردیف	صنعت	مهم‌ترین شرکت‌های فعال
۱	فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار	<ul style="list-style-type: none"> <li>• سپرده‌گذاری مرکزی و تسویه وجوه (سپرده)</li> <li>• نهادهای مالی بورس انرژی (انرژی ۱)</li> <li>• فعالان بورس انرژی (انرژی ۲)</li> <li>• سایر اشخاص بورس انرژی (انرژی ۳)</li> <li>• بورس اوراق بهادار تهران (بورس)</li> <li>• بورس کالای ایران (کالا)</li> <li>• فرابورس ایران (فرابورس)</li> <li>• تأمین سرمایه نوین (تنوین)</li> <li>• تأمین سرمایه امین (امین)</li> <li>• تأمین سرمایه لوتوس پارسین (لوتوس)</li> <li>• تأمین سرمایه امید (امید)</li> <li>• تأمین سرمایه ملت (ملت)</li> <li>• تأمین سرمایه دماوند (دماوند)</li> <li>• تأمین سرمایه سپهر (تأمین سپهر)</li> <li>• و ...</li> </ul>
۲	تولید فلزات	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ملی صنایع مس ایران (فملی)</li> <li>• نود آلومینیم (فنوال)</li> </ul>

ردیف	صنعت	مهم‌ترین شرکت‌های فعال
	گران‌بهای غیر آهنی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• آلومینیم ایران (فایرا)</li> <li>• کالسیمین (فاسمین)</li> <li>• مس شهید باهنر (فباهنر)</li> <li>• ملی سرب و روی ایران (فسرب)</li> <li>• صنعت روی زنگان (زنگان)</li> <li>• ذوب روی اصفهان (فروی)</li> <li>• و ...</li> </ul>
۳	مواد شیمیایی متنوع	<ul style="list-style-type: none"> <li>• پتروشیمی مارون (مارون)</li> <li>• پتروشیمی پارس (پارس)</li> <li>• پتروشیمی جم (جم)</li> <li>• پتروشیمی نوری (نوری)</li> <li>• پتروشیمی زاگرس (زاگرس)</li> <li>• پلیمر آریا ساسول (آریا)</li> <li>• پتروشیمی تندگویان (شگوبا)</li> <li>• پتروشیمی خارک (شخارک)</li> <li>• صنایع شیمیایی ایران (شیران)</li> <li>• پتروشیمی اصفهان (شصفها)</li> <li>• کلر پارس (کلر)</li> <li>• صنایع کشاورزی و کود زنجان (زنجان)</li> <li>• صنایع شیمیایی فارس (شفارس)</li> <li>• پتروشیمی فناوران (شفن)</li> <li>• پتروشیمی شازند (شاراک)</li> <li>• پتروشیمی امیر کبیر (شکبیر)</li> <li>• پلی پروپیلن جم - جم پیلن (جم پیلن)</li> <li>• صنایع پتروشیمی تخت جمشید (شجم)</li> <li>• معدنی املاح ایران (شاملا)</li> <li>• پتروشیمی غدیر (شغدیر)</li> <li>• پتروشیمی آبادان (شپترو)</li> <li>• تولیدات پتروشیمی قائد بصیر (شبصیر)</li> <li>• نیرو کلر (شکلر)</li> <li>• کربن ایران (شکربن)</li> <li>• پتروشیمی فارابی (شفارا)</li> <li>• و ....</li> </ul>

منبع: یافته‌های پژوهش

پیش‌گام‌انسان سلامت زندگی  
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۱۱. جدول نهایی امتیازها و رتبه‌بندی صنایع فعال کشور از دیدگاه نظام بانکی کشور

رتبه	صنایع	اندازه بازار	سودآوری	رشد بازار	ریسک سرمایه‌گذاری	فروش	امتیاز نهایی
۱	خدماتی مرتبط با تورم بهادر	۰.۰۱۹	۰.۰۰۹	-۰.۰۱۹	۱۷.۶۱	۰.۰۰۵	۲.۳۱
۲	تولید قطعات گروههای خودرو	۰.۰۰۴۲	۰.۰۰۲	۰.۰۰۴	۰.۰۰۰	۰.۰۰۲۸	-۰.۰۷
۳	مواد شیمیایی صنعتی	۰.۰۰۹۱	۰.۰۱۱	-۰.۰۰۱	۳.۸۸	۰.۰۱۶۹	-۰.۸۸
۴	تجهیزات ساختمانی	۰.۰۰۰۱	۰.۰۰۱	-۰.۰۱۷	۱.۳۰	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۹
۵	چوب و دستورق	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۸	۰.۰۰۵	۳.۵۵	۰.۰۰۰۰	-۰.۵۵
۶	فرآورده های پلی	۰.۰۰۹۱	۰.۰۰۶	-۰.۰۲۳	۲.۱۰	۰.۰۰۵۹	۰.۰۰۰
۷	کشی های فلزی	۰.۰۰۶۲	۰.۰۰۸	-۰.۰۲۱	۱.۳۷	۰.۰۰۲۹	-۰.۰۰۰
۸	برق نیرو و خدمات	۰.۰۰۱۷	۰.۰۰۸	-۰.۰۲۱	۱.۸۷	۰.۰۰۱۷	-۰.۰۰۰
۹	زغال سنگ	۰.۰۰۰۱	۰.۰۰۶	-۰.۰۰۰	۱.۳۲	۰.۰۰۰۰	-۰.۰۰۰
۱۰	سایر محصولات کانی غیر فلزی	۰.۰۰۰۶	۰.۰۰۶	۰.۰۰۰	۱.۰۸	۰.۰۰۰۳	-۰.۰۰۰
۱۱	ساخت	۰.۰۰۳۹	۰.۰۰۸	۰.۰۱۰	۱.۰۸	۰.۰۰۳۰	-۰.۰۰۸
۱۲	ساخت و کشتیرانی	۰.۰۰۰۲	۰.۰۰۵	۰.۰۰۸	۱.۳۸	۰.۰۰۰۲	-۰.۰۰۵
۱۳	تولید کوره و ترکیبات نیتروژن	۰.۰۰۱۸	۰.۰۲۲	-۰.۰۲۳	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۱۵	-۰.۰۰۰
۱۴	چوب و نقل از طریق خطوط راه آهن	۰.۰۰۰۳	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۸	۱.۰۲	۰.۰۰۰۳	-۰.۰۰۰
۱۵	من و فولاد	۰.۰۰۹۱	۰.۰۰۵	۰.۰۰۳	۰.۰۰۰	۰.۰۰۲۳	-۰.۰۰۰
۱۶	فلزی	۰.۰۰۰۲	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۸
۱۷	محصولات پاک کننده	۰.۰۰۰۹	۰.۰۰۹	۰.۰۰۵	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰۷	-۰.۰۰۸
۱۸	تجهیزات	۰.۰۰۰۵	۰.۰۰۵	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۱۹	خدمات رفاهی-برق	۰.۰۰۱۲	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۰	خرید فروش ماشینهای وسایل نقلیه موتوری	۰.۰۰۰۵	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۱	ساخت فلز و تجهیزات	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۵	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۲	سایر محصولات فلزی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۵	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۳	سنگ	۰.۰۰۰۵	۰.۰۰۵	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۴	محصولات کشاورزی	۰.۰۰۰۱	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۵	محصولات نسبی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۶	محصولات کاشی	۰.۰۰۰۲	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۷	لامپها و لامپها	۰.۰۰۰۵	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۸	چوب	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۲۹	تجهیزات معدنی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۰	تجهیزات صنعتی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۱	ساخت لوله	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۲	محصولات فلزی	۰.۰۰۰۵	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۳	تجهیزات خودرو	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۴	تجهیزات صنعتی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۵	ساخت لوله فلزی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۶	وسایل خانگی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۷	سایر	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۸	سایر	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۳۹	وسایل اندازه گیری غیر از کنترل صنعتی	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۰	سیمان، سیمان و گچ	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۱	سایر، سازه، سازه و سازه	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۲	چوب و نقل از زمین	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۳	کاشی و سرامیک	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۴	سرامیک	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰
۴۵	مواد	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	-۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، به ترتیب پنج شاخص سودآوری، فروش، ریسک، رشد و اندازه بازار به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌ها برای ارزیابی اولویت‌بندی صنایع از منظر نظام بانکی مورد توجه قرار گرفته است. تفاوت یافته‌های این بخش با پژوهش‌های پیشین در اولویت بالای شاخص سودآوری و اضافه شدن شاخص فروش به مدل اولویت‌بندی صنایع می‌باشد.

با توجه به هدف اصلی پژوهش، صنایع «فعالیت‌های مرتبط با اوراق بهادار»، «تولید فلزات گران‌بهای غیرآهن»، «مواد شیمیایی متنوع»، «تجهیزات مخبراتی»، «هتل و رستوران»، «فرآورده‌های نفتی»، «کانی‌های فلزی»، «نرم‌افزار و خدمات»، «زغال سنگ» و «سایر محصولات کانی غیرفلزی»، به‌عنوان ده صنعت برتر شناسایی شده است که در مقایسه با پژوهش حسینی کشکوئی و همکاران (۱۳۹۵) به‌جز مواد شیمیایی و فرآورده‌های نفتی تفاوت چشمگیری در نتایج نهایی قابل مشاهده می‌باشد. بخشی از این تفاوت ناشی از عملکرد صنایع طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ است و بخشی دیگر به تفاوت در انتخاب صنایع هدف، میزان اهمیت هر شاخص و روش انجام پژوهش برمی‌گردد.

توجه به یافته‌های این پژوهش می‌تواند دو بُعد تجهیز و تخصیص منابع بانک‌ها را کارآمدتر سازد؛ چرا که نگاهی چند بُعدی برای شناخت صنایع به کار رفته است. البته درک نیاز صنایع هدف در برقراری ارتباط مؤثر بسیار حائز اهمیت است. برای نمونه شرکت‌های مرتبط با اوراق بهادار و تأمین سرمایه، دارای منابع نقدی کافی هستند و عملاً طراحی محصولات سپرده‌ای مناسب می‌تواند جذابیت بیشتری برایشان نسبت به ابزارهای تخصیص منابع یا تسهیلاتی داشته باشد. از مزایای دیگر توجه به یافته‌های این پژوهش برای نظام بانکی، کاهش مطالبات غیرجاری است. صنایعی که وضعیت فعلی مناسبی دارند (سودآوری و فروش بالا به همراه ریسک سرمایه‌گذاری پایین) و در آینده نیز رو به رشد خواهند بود طبیعتاً ریسک عملیاتی کمتری داشته و دچار نکول غیرارادی نخواهند شد. در حقیقت در شاخص‌های این پژوهش علاوه بر وضعیت فعلی، وضعیت آتی صنایع نیز برای اولویت‌بندی لحاظ شده است و این آینده‌نگری می‌تواند قابلیت پیش‌بینی بانک‌ها را افزایش دهد.

ایجاد زیرساخت‌هایی به‌منظور روزآمدسازی اطلاعات مالی صنایع کشور به‌صورت سالانه و بهره‌گیری از سامانه‌های اطلاعاتی هوشمند برای رتبه‌بندی سیستمی، آماده‌سازی تیم تحقیقات بازار برای شناخت دقیق نیازهای صنایع هدف و روش‌مند کردن سازوکار بازاریابی و جذب این صنایع از دیگر پیشنهادها کاربردی به‌نظام بانک است. امروزه ایجاد یک پایگاه داده برای ثبت داده‌های بازاریابی به‌عنوان یکی از موارد مهم در ایجاد و بهره‌گیری از سیستم داده‌های بازاریابی است. هم‌چنین، استراتژی بازاریابی هوشمند منبعی از اتاق فکر و یا چشمه‌ای از خلاقیت، نوآوری و دانش آفرینی است که می‌تواند یک نقش تکامل یافته مهمی را برای موفقیت سازمانی بازی کند (ابوالمعصوم و همکاران، ۱۳۹۹)

برای تحقیقات آتی نیز پیشنهاد می‌شود در سال‌های آینده با تغییر شرایط مالی صنایع کشور و تأثیرپذیری آن‌ها از پاندمی کووید-۱۹، رتبه‌بندی صنایع در یک بازه زمانی دیگر نیز مورد بررسی قرار گیرد. از سویی با اهمیت یافتن بانکداری نوین و مجازی، می‌توان شاخص‌هایی از جنس میزان تراکنش‌ها و فعالیت‌های بانکداری الکترونیک را نیز به شاخص‌های فعلی اضافه کرد تا به نتایج جامع‌تری دست یافت.

از جمله محدودیت‌های نظری این پژوهش می‌توان به عدم همخوانی و تطابق کامل دسته‌بندی صنایع از دیدگاه وزارت صمت و سازمان بورس و اوراق بهادار اشاره کرد. این ناهمخوانی منجر شده است تا داده‌های وزارت صمت به‌طور کامل به صنایع سازمان بورس منتقل نشود و داده‌ها به صنایع مشابه خود اختصاص داده شوند. اگر دسته‌بندی صنایع از سوی مقام‌های ناظر یکسان شود، موجب هم‌افزایی اطلاعاتی و تصمیم‌گیری بهتر خواهد شد. از جمله محدودیت عملی به‌کارگیری یافته‌های تحقیق در نظام بانکی نیز می‌توان، عوامل گوناگونی از جمله ایجاد رابطه عمیق بانک‌ها با صنایعی خاص و تغییر پرهزینه بازار هدف صنایع، تسهیلات و وام‌های تکلیفی و ملزم کردن بانک‌ها برای پرداخت اعتبارات به صنایعی خاص و طراحی بسته‌های مختلف تسهیلاتی - سپرده‌ای با توجه به وضعیت صنعت هدف، اشاره کرد.

## منابع

۱. آذر، عادل و نجفی، محمد (۱۳۸۴). رتبه‌بندی مناطق بانک با استفاده از روش‌های MADM، دومین کنفرانس ملی مدیریت عملکرد، تهران.



<https://civilica.com/doc/23857>

۲. ابوالمعصوم، محمد، مشبکی اصفهانی، اصغر و نعیمی، عبدالله (۱۳۹۹). ارائه مدل بازاریابی هوشمند در شرکت‌های سرمایه‌گذاری (مورد مطالعه: گسترش پایا صنعت سینا). تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱۳، شماره ۱، ۲۶۱-۲۷۸.
۳. تفضلی، فریدون (۱۳۸۸). رتبه‌بندی صنایع در بخش تعاون با توجه به شاخص‌های توسعه محور تأثیرگذار بر افزایش سهم تعاون در اقتصاد کشور، فصلنامه تعاون، ۲۰(۲۱۰) و ۲۱۱: ۱-۱۶.
۴. پهلوانی، علی (۱۳۸۸). اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری با استفاده از روش تصمیم‌گیری گروهی TOPSIS سلسله مراتبی در محیط فازی، نشریه مدیریت صنعتی، ۱(۲): ۳۵-۵۴.
۵. حسینی کشکوئیه، سید محمود، اسدی، غلامحسین، حمیدی زاده، محمدرضا و مقدسی، محمد (۱۳۹۵). طراحی الگوی ارزیابی جذابیت صنایع هدف و رتبه‌بندی صنایع از منظر نظام بانکی، چشم‌انداز مدیریت بازرگانی، ۲۷: ۳۱-۴۹.
۶. درخشان، شهرزاد و محمدی، پرستو (۱۳۹۴). اولویت‌بندی عوامل اثرگذار بر ارزیابی طرح‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر، نشریه مدیریت نوآوری، ۳(۴): ۱۵۲-۱۳۱.
۷. رئیس دانا، فریبرز، بهاری جوان، معصومه و آذری محبی، رضا (۱۳۸۲). رتبه‌بندی صنایع کشور با توجه به ظرفیت تجارت خارجی هر صنعت. پژوهشنامه اقتصادی، ۳(۲): ۷۱-۱۱۲.
۸. سلیمی فر، مصطفی و شیرزور، زهرا (۱۳۸۷). شناسایی و تحلیل مزیت‌های رتبه‌ای صنایع در استان خراسان، فصلنامه بررسی‌های اقتصادی، ۵(۱): ۶۵-۸۷.
۹. صادقی شاهدانی، مهدی و موسوی بررودی، سید مهدی (۱۳۹۵). نقد ساختار صنعتی آسیب‌پذیر در ایران و اولویت‌بندی صنایع بر اساس اقتصاد مقاومتی. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، سال هفدهم، ۴۴(۱): ۱۰۱-۸۳.
۱۰. صناعی، علی و معلم، سپهر (۱۳۸۱). رتبه‌بندی فعالیت‌های صنعتی استان اصفهان در تولید و صادرات بخش‌های مختلف صنایع بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی، پژوهشنامه بازرگانی، ۶(۲۳): ۳۷-۷۲.

۱۱. قدسی پور، حسن (۱۳۸۹). مباحثی در تصمیم‌گیری چند متغیره، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی‌تکنیک تهران)
۱۲. محمدپور، احمد (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی ضد روش ۱، تهران: نشر جامعه‌شناسان، چاپ دوم، ص ۱۸۱.
۱۳. نوری، سید هدایت الله؛ بیک محمدی، حسن؛ تقدیسی، احمد و شفیعی، پروین (۱۳۸۹). اولویت‌بندی صنایع کوچک و کارگاهی مناطق روستایی شهرستان اردستان با روش دلفی، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۳(۲): ۶۱-۷۹.
۱۴. واکر، اورویل؛ دابلیو. بوید، هاپر؛ مالینز، جان و کلود لرش، ژان (۱۳۹۴). (استراتژی بازاریابی با رویکرد تصمیم محور). ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی، چاپ ششم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۲۰۱-۱۹۹.
۱۵. هوشمند، محمود و خدادوست حسین (۱۳۸۷). رتبه‌بندی صنایع فهرست شده در بورس و اوراق بهادار تهران بر اساس میزان برخورداری از شاخص‌های مطلوب. مجله دانش و توسعه، ۱۸(۲۴): ۲۱۰-۱۹۰.
16. Albadvi, A., Chaharsooghi, S. K., & Esfahanipour, A. (2006). Decision making in stock trading: An application of PROMETHEE. *European Journal of Operational Research*, 177 (2). 673-683. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2005.11.022>
17. Azeem, M., Ahmed, M., Haider, S., & Sajjad, M. (2021). Expanding competitive advantage through organizational culture, knowledge sharing and organizational innovation. *Technology in Society*, 66: 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101635>
18. Barbieri, E., Di Tommaso, M. R., Tassinari, M., & Marozzi, M. (2018). Selective industrial policies in China: investigating the choice of pillar industries. *International Journal of Emerging Markets*, 16 (2): 264-282. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-02-2018-0105>
19. Chhimwa, B., Bapat, V., & Gaurav, S. (2021). Investors' preferences and the factors affecting investment in the Indian stock market: an industry view. *Managerial Finance*, 47(5): 723-744. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/MF-12-2019-0603>
20. Claessens, S., Djankov, S. D., & Klingebiel, D. (2005). Stock Markets in Transition Economies. *SSRN Electronic Journal*, 5, 1-32. <https://doi.org/10.2139/ssrn.240703>
21. Díaz, B., Moniche, L., & Morillas, A. (2006). A fuzzy clustering approach to the key sectors of the Spanish economy. *Economic Systems Research*, 18 (3): 299-318. <https://doi.org/10.1080/09535310600844375>

22. Farhan, H., Tolouei-Rad, M., & Osseiran, A. (2016). Use of AHP in decision-making for machine tool configurations. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 27 (6): 1–28. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/JMTM-02-2016-0028>
23. Goyal, P., Rahman, Z., & Ahmad Kazmi, A. (2015). Identification and prioritization of corporate sustainability practices using analytical hierarchy process. *Journal of Modelling in Management*, 10 (1): 1–33. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/JM2-09-2012-0030>
24. Hirschman, A. O., & Lindblom, C. E. (1962). Economic development, research and development, policy making: Some converging views. *Behavioral Science*, 7 (2): 211–222. <https://doi.org/10.1002/bs.3830070206>
25. Mishra, V., & Singh, V. (2015). Selection of appropriate electronic banking channel alternative: critical analysis using analytical hierarchy process. *International Journal of Bank Marketing*, 33 (3): 1–20. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/IJBM-09-2013-0099>
26. Mora Cortez, R., Højbjerg Clarke, A., & Freytag, P. V. (2021). B2B market segmentation: A systematic review and research agenda. *Journal of Business Research*, 126 (February 2020). 415–428. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.12.070>
27. Porter, M. E. (1998). Competitive strategy: Techniques for analysing industries and competitors. In *Industrial Marketing Management* (Vol. 11, Issue 4). Free Press. [https://doi.org/10.1016/0019-8501\(82\)90025-6](https://doi.org/10.1016/0019-8501(82)90025-6)
28. Saaty, T., & Vargas, L. (2012). *Models, Methods, Concepts & Applications of the Analytic Hierarchy Process* (Second Edi). Springer US. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3597-6>
29. Saaty, T. L. (2008). Decision making with the Analytic Hierarchy Process. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SERVICES SCIENCES*, 1 (1). 82–98. <https://doi.org/10.1504/ijssci.2008.017590>
30. Shah, S. A., Azhar, S. M., & Bhutto, N. A. (2020). Halal marketing: a marketing strategy perspective. *Journal of Islamic Marketing*, 11 (6). 1641–1655. <https://doi.org/10.1108/JIMA-11-2018-0211>
31. Simkin, L. (2008). Achieving market segmentation from B2B sectorisation. *Journal of Business and Industrial Marketing*, 23 (7). 464–474. <https://doi.org/10.1108/08858620810901220>